

Faszyzm w Szwecji ciągle żywy...

Andrzej B. Lewkowicz

Institute of Romani Language in Stockholm

e-mail: andrzej.b.lewkowicz@gmail.com

Stockholm, 2013-09-27

Streszczenie

W ubiegłym tygodniu w Szwecji wybuchł skandal związany z policyjnym (kryminalnym) rejestrzem Cyganów¹. Odkryto, że w Skanii (jedna z prowincji w Szwecji) policja prowadzi rejestr kryminalistów, do którego wpisała wszystkich Cyganów mieszkających na terenie południowej Szwecji, niezależnie od tego czy faktycznie byli przestępcami czy nie. W rejestrze tym prócz danych osobowych Cyganów były również informacje o powiązaniach rodzinnych, dochodach, pracy, sytuacji mieszkaniowej, znajomych itp. Program komputerowy obsługujący bazę danych umożliwił budowę drzew genealogicznych poszczególnych osób do czwartego pokolenia. Policja tłumaczyła, że rejestr powstał ze względów bezpieczeństwa. Istnieje jednak uzasadnione podejrzenie, że jego prowadzenie ma podłoże ksenofobiczne i rasistowskie. W rejestrze znalazło się kilka tysięcy osób. Niebywałym skandalem jest umieszczanie na tej liście starców i małych dzieci, figurują na niej nawet osoby już nieżyjące². Jimmy Liljebäck, oficer policji z Jönköping, w żaden racjonalny sposób nie potrafił wyjaśnić faktu umieszczenia dwuletnich dzieci na tej liście.

I. Trochę historii.

Cyganie od czasu pojawienia się w Europie spotykali się z niechęcią i wrogością. Ostracyzm, z którym spotykali się nowi przybysze był powodowany irracjonalnym strachem przed ludźmi o odmiennej kulturze, języku, wyglądzie czy sposobie życia. Jest wiele dowodów historycznych świadczących o znaczącej roli duchownych chrześcijańskich w tworzeniu negatywnego wizerunku Cyganów, jako heretyków³. Prawdopodobnie spowodowało to przeniesienie nazwy sekty bizantyjskiej Athinganoi na Cyganów. Historia Europy przeplatana jest dziesiątkami ustaw antycygańskich jakie wydawali władcy i rządy różnych krajów. Niezależnie od obowiązującego prawa, Cyga-

nie spotykali się z wrogością również ze strony zwykłych obywateli. W praktyce spadały na Cyganów różne szykany, od wypędzania ich z krajów europejskich (Niemcy), przez nakładanie na nich specjalnych podatków (Szwecja), po niewolnictwo (Cesarstwo Austro - Węgierskie, Rumunia). Nierzadkie były nagonki na Cyganów i polowania, które czasami kończyły się wieszaniem schwytych Cyganów. Najtragicznym jednak okresem w historii Cyganów Europejskich była druga połowa XIX i początek XX wieku, kiedy to zostali oni objęci przez nazistów hitlerowskich planem masowej eksterminacji. Wcześniej jednak była eugenika.

Wraz z rozwojem nauk przyrodniczych i powstania teorii ewolucji zaczęły pojawiać się różne skrajne nurty jak eugenika, które często motywo-

¹Używam pojęcia Cygan, a nie Rom, głównie z tego względu, że nie wszyscy Cyganie w Europie chcą, aby nazywano ich Romani. Pojęcie Cygan / Cyganie w języku polskim ma szerszy zakres i odnosi się do całego ludu koczowniczego pochodzenia indyjskiego, który przybył do Europy ok. XIII wieku. Używanie pojęcia o szerszym zakresie znaczeniowym jest szczególnie ważne w Szwecji, gdzie obecnie mieszkają Cyganie z różnych krajów europejskich, którzy siebie nazywają Resande, Kaale, Sinti, Manusz itd. Określenie 'Roma' dotyczy tylko niektórych grup Cyganów.

²Nils Wadström & Erik Berger, *Romska barn i Jönköping på polisens lista*. w: <http://www.jonkopingsposten.se/jonkopings-kommun/polisen-vagnar-svara-pa-fragor#.UkdjQuX0fGR>

³Mróz, L. 1992. *Geneza Cyganów i ich kultury*. Warszawa, s. 43-55

wane były poglądami rasistowskimi i nacjonalistycznymi. U podstaw eugeniki leżała naturalna selekcja, która jednak klóciła się ze zdobycami humanitaryzmu, wedle którego społeczeństwo miało obowiązek niesienia pomocy jednostkom słabszym i upośledzonym. Zwolennicy eugeniki proponowali różne rozwiązania, mające uchronić “zdrowe społeczeństwa” przez “złubnym wpływem” jednostek ułomnych fizycznie, psychicznie czy społecznie. Najlżejszą formą była izolacja osób uznanych za bezwartościowe. Były one przetrzymywane w szpitalach, obozach, więzieniach, klasztorach czy specjalnych ośrodkach (Rosja za czasów cesarowej Katarzyny II). Inną formą była asymilacja, którą realizowano poprzez odbieranie cygańskim rodzinom dzieci i oddawanie ich na wychowanie rodzinom miejscowym. Uciekano się również do sterylizacji, mającej zapobiec prokreacji osób bezwartościowych społecznie (Czechosłowacja i Szwecja). Najtragiczniejszą formą eugeniki była jednak zagłada i unicestwienie Cyganów uznanych w III Rzeszy Niemieckiej za element społeczny.

Od roku ok. 1900 Szwedzki Kościół Protestancki, jako kościół państwowy, który pełnił wiele funkcji administracyjnych w Szwecji (m. in. prowadził ewidencję ludności i zbierał podatki) rozpoczął prowadzenie spisów Cyganów. Początkowo miało to formę adnotacji na marginesach ksiąg metrykalnych o cygańskim pochodzeniu rejestrowanych osób. Później powstawały osobne spisy. W tym czasie w Szwecji mieszkali Cyganie zwani *Resande*, dosłownie tłumacząc ‘wędrowcy’ oraz niewielka grupa Cyganów z Finlandii zwanych *Kaale*. Prócz Cyganów na tę listę wpisywano również Szwedów, którzy zajmowali się handlem obwoźnym (zwani byli oni po szwedzku *Knalle*, szczególnie aktywni byli oni w prowincji Västergötland) i faktycznie prowadzili oni, podobnie jak Cyganie, wędrownie życie. Ich również nazywano *Resande*, mimo, że z Cyganami nic ich nie łączyło. Spis ten był prowadzony do roku 1951. W tym roku szwedzki parlament uchwalił ustawę o wolności religijnej, a także od tego czasu Cyganów zaczęto uznawać za szwedzkich obywateli. Do tej pory nie mieli oni żadnych

praw i traktowani byli jak obcokrajowcy nielegalnie mieszkający w Szwecji.

Czystością rasową Szwedzi zaczęli interesować się naukowo bardzo wcześnie bo od początków XIX wieku. W roku 1922 w Uppsali powstał nawet państwowy instytut rasowy. Wielu szwedzkich naukowców i lekarzy podzielało poglądy purystów rasowych. Takie też nastawienie miało szwedzkie społeczeństwo niechętnie wszystkim przybyłym z zewnątrz. W latach 1936 - 1975 wysterylizowano ponad 63 tys. obywateli Szwecji. Również tych, którzy byli na liście kościelnej (czyli *Resande*: Cyganie i Szwedzi wędrujący, a także *Samici*⁴). Ubezpłodnieniu poddano ponadto wszystkich, którzy byli biedni, przestępców, alkoholików, prostytutki itp. Praktycznie w każdym sklepie spożywczym wisiały na ścianie formularze, które można było pobrać, wypełnić i wysłać, a los zadenuncjowanego człowieka był przesądzony. Nikt właściwie nie weryfikował donosów, zadaniem urzędników było pod jakimkolwiek pozorem doprowadzić taką osobę do szpitala, gdzie dokonywano zabiegu kastracji nie informując jej uprzednio o tym. O tych nieludzkich praktykach szeroko pisze w swojej książce pt. *De rena och de andra*⁵, szwedzki dziennikarz polskiego pochodzenia Maciej Zaremba Bielawski. Ponadto wyszukiwaniem Cyganów zajmowali się w gminach specjalnie wytypowani do tego zadania urzędnicy. Zbierali informacje o Cyganach przebywających na ich terenie. Miało to miejsce od ok. roku 1965 kiedy zaczęto osiedlać Cyganów w Szwecji i trwało do co najmniej roku 1996. W tym okresie w każdej gminie istniała tzw. Sekcja Cygańska (*Zigenarsektionen*). Jej pracownicy odwiedzali mieszkania Cyganów, spisywali ich mieszkańców i klasyfikowali na trzy grupy: pełny-Cygan (*hel-Z*), pół-Cygan (*halv-Z*), nie-Cygan (*icke-Z*). Do rejestru jako nie-Cyganie trafiali Szwedzi, którzy np. byli współmałżonkami Cyganów, ich partnerami życiowymi lub po prostu razem z Cyganami mieszkali⁶.

Szwedzki Kościół Protestancki prowadził ponadto “czarną listę katolików” oraz wyznawców innych odłamów chrześcijaństwa i wzorem państw

⁴Samici czy Lapończycy - lud pochodzenia uralskiego, zamieszkujący północną Skandynawię.

⁵Maciej Zaremba Bielawski, 1999, *De rena och de andra : om tvångsteriliseringar, rashygien och arvsynd*. Stockholm: DN. ISBN 91-7588-328-7, książka przetłumaczona również na j. polski: pt. *Higienišci*, 2011, Wydawnictwo Czarne

⁶Niklas Orrenius, *Romer kontrollerades i sina egna hem*. w: <http://www.dn.se/nyheter/sverige/romer-kontrollerades-i-sina-egna-hem/>

muzułmańskich zmuszał ich do płacenia podatku “od niewiernych” na rzecz kościoła szwedzkiego. Dopiero wspomniana wyżej ustawa o wolności religijnej zniosła ten obowiązek z katolików i innych chrześcijan. Rola kościoła jako instytucji państwowej powoli malała, tak, że w roku 1991 całkowicie odebrano mu zadanie rejestracji ludności, a w roku 2000 przestał być kościołem państwowym. Powstaje pytanie co stało się z różnymi czarnymi listami, które prowadził szwedzki kościół? Oczywiście trafiły one wraz z księgami ewidencyjnymi do różnych instytucji państwowych i samorządowych, w tym również do policji i służb bezpieczeństwa. Wraz z rozwojem informatyki zostały one zdigitalizowane, następnie były uaktualniane i poszerzane jako komputerowe bazy danych, mimo iż szwedzkie prawo tego wyraźnie zakazuje. Jestem osobiście przekonany, że nie tylko Cyganie mają swoją czarną listę. Policja prowadzi również ewidencję wszystkich obcokrajowców w Szwecji, którzy są w społeczeństwie szwedzkim uznawani na osoby potencjalnie niebezpieczne i kryminalne. Po zamachu terrorystycznym, który miał miejsce w Sztokholmie dnia 11 grudnia 2010 roku wypowiadający się dla mediów policjanci niedwuznacznie dawali do zrozumienia, że mają również listy wyznawców islamu.

Jakie są skutki bycia na liście kryminalnej? Ma to ogromne znaczenie w Szwecji. Nie będę pisał o rewizjach w domach, o częstych wezwaniach na policję, bo to oczywiste. Wspomnę chociażby o skutkach dla kariery zawodowej. Wielu pracodawców rządu zaświadczeń od policji, czy dana osoba może wykonywać określony zawód ze względów bezpieczeństwa (Utdrag ur belastningsregistret). Zatem figurowanie na takiej liście automatycznie pozbawia możliwości wykonywania bardzo wielu zawodów lub pracy w wielu firmach i instytucjach. To nie pomaga Cyganom w znalezieniu zatrudnienia, bez tego mają oni problemy na rynku pracy.

II. Szwecja - kraj hipokrytów.

Po rozpętaniu burzy w szwedzkich mediach z “kryminalną listą Cyganów” szwedzka minister sprawiedliwości Beatrice Ask cedząc przez zęby zapy-

tała w studio STV Hansa Caldarasa, znanego w Szwecji cygańskiego artystę czy wystarczy, że przeprosi ona za tę sytuację, zdradzając jednocześnie, iż chciałaby, aby na tym cała sprawa została zakończona⁷. Oczywiście przeprosiny zostały odrzucone, nie chodzi w tej całej sytuacji o jedno zdawkowe słowo “przepraszam!”, lecz o pełne rozwiązanie problemu. Co stanie się z kryminalną listą Cyganów? Otóż nic się nie stanie. Przynajmniej taka jest intencja rządu. Będzie ona nadal istniała, nadal dostęp do niej będzie miała szwedzka służba bezpieczeństwa SÄPO oraz niektóre instytucje państwowe. Nie zostaną wyciągnięte żadne konsekwencje prawne czy służbowe wobec tych, którzy podejmowali decyzję o powstaniu tej bazy danych i jej prowadzeniu. Z jednej strony Szwecja na arenie międzynarodowej stara się być inicjatorem nowatorskich rozwiązań dotyczących praw człowieka, w tym również praw mniejszości narodowych i etnicznych, a z drugiej strony nie jeden totalitarny kraj mogłby się uczyć od Szwedów działań przeciwko Cyganom i innym obcokrajowcom. W tym kraju prawo i praktyka w relacjach państwa szwedzkiego i Szwedów z Cyganami i innymi obcokrajowcami chodzą różnymi drogami. Obcy są na każdym kroku dyskryminowani.

Z jednej strony w Szwecji język cygański jest objęty szczególną ochroną prawną, z drugiej państwo praktycznie nie robi nic, aby go podtrzymywać i umożliwiać jego rozwój. Dla przykładu, zaledwie ok. 30 dzieci cygańskich w całej Szwecji objętych jest nauczaniem języka cygańskiego, jako języka ojczystego, w wymiarze jednej godziny tygodniowo. To kropla w morzu. Praktycznie brak jest podręczników i pomocy w nauczaniu tego języka.

Stosunek Szwecji do Cyganów obrazuje również zaangażowanie państwa szwedzkiego w obchody 500-setnej rocznicy przybycia Cyganów do tego kraju, która miała miejsce w ubiegłym roku. Gdyby nie inicjatywa kilku prywatnych osób, żadne uroczystości w Szwecji nie odbyłyby się. Państwo szwedzkie w tym zupełnie nie partycypowało.

III. Potrzebna międzynarodowa akcja.

Dzisiaj na jaw wyszła czarna lista Cyganów, jutro okaże się że na czarnej liście są wszyscy Po-

⁷<http://www.svtplay.se/klipp/1485431/polisens-registrering-av-romer?tab=klipp&sid=4>

lacy w Szwecji. Jest to kraj absolutnie nastawiony wrogo do wszystkich obcych i w praktyce szykanujący ich. Mieszkając tu od dawna i znając ten kraj i naród jestem przekonany, że Szwecja sama nie zrezygnuje z prowadzenia baz danych obcokrajowców. Potrzebne jest w tej sprawie z jednej strony międzynarodowe śledztwo, a z drugiej strony muszą iść za tym międzynarodowe naciski na Szwecję zmuszające ją do przestrzegania światowych standardów, których orendownikiem, ale tylko werbalnym, jest Szwecja na międzynarodowym forum. Szwecja nie jest zdolna poradzić sobie z tym problemem. Zmusić ją może tylko światowa opinia. O ile kościół szwedzki zamierza opublikować białą księgę niegodziwości wobec Cyganów⁸, o tyle daremnie oczekiwać tego od cynicznych szwedzkich polityków. Szwecja, jako kraj, wielokrotnie zawiodła społeczność światową swoim niegodnym postępowaniem. Nie chcę tu wspominać o czasach zamierzonych, wystarczy przykładów z najnowszej historii, jak chociażby kolaborowanie z hitrelowcami w czasach II wojny światowej.

Zupełnie podobna praktyka jaką odkryto teraz w Szwecji miała miejsce w latach 30-tych i 40-tych w Niemczech, gdzie do ewidencji Cyganów i Żydów stosowano pierwsze komputery elektryczno-mechaniczne produkcji IBM typu Sorter⁹. Mimo upływu tylu lat od tamych koszmarnych czasów holokaustu, w Szwecji nadal prowadzi się podobne działania co w hitlerowskich Niemczech. Należy Szwecji bacznie przyglądać się. Nie zdziwię się, jeśli Cyganie i Żydzi zostaną zmuszeni tu do noszenia opasek na ramieniu z literą "Z" lub z gwiazdą Dawida. Co jeszcze Szwedom przyjdzie do głowy sam nie wiem, ale można spodziewać się wszystkiego.

Cyganie pochodzący z Polski, a mieszkający w Szwecji nie są zrzeszeni w żadnej organizacji. Dlatego proszę polskich polityków, polskie instytucje państwowe oraz organizacje pozarządowe o interwencję w tej sprawie. Przecież chodzi tu również o obywateli polskich. Należy rządać od Szwecji rzeczowych wyjaśnień w tej sprawie i zapewnień, że praktyki takie nie będą nadal prowadzone.

⁸(TT.) *Svenska kyrkan registrerade romer*. w: Göteborgs-Posten, wydanie internetowe, <http://www.gp.se/nyheter/sverige/1.2070491-svenska-kyrkan-registrerade-romer>

⁹Edwin Black, *IBM and the Holocaust*. Crown Books 2001, OCLC Number: 49419235